

שיעורים וחידושים

הלכות וענייני
הדלקת נרות חנוכה

יו"ל בס"ד כ"א כסלו תשע"ז לרגל
שמחת הבר מצווה
לבננו היקר **יעקב הולצמן** נר"ו

שיעורים וחידושים

**הלכות וענייני
הדלקת נרות חנוכה**

**שיעורים שנמסרו ע"י
הרב אורי הולצמן שליט"א**

**דברים שנלמדו ונתלבנו בחבורה
בכולל אברכים מצויינים ביתר עילית**

תגובות והערות:

אורי הולצמן

052-7615923

פתח דבר

הרגיל בנר הוויין ליה בנים תלמידי חכמים [שבת כג, ב], ואין לך רגילות מעולה מהעסק בדברי תורה בדיני הנר. וסוגיות הללו של נר חנוכה שבמסכת שבת חביבות הן עד מאוד, כמצוות חנוכה החביבה על ישראל כל כך, שמקדשת את החיים עצמם, וכל עצמו של האיש הישראלי מתעלה על ידה כתקנת חכמינו זכרונם לברכה. וכאשר זכינו ונתעסקנו במצווה זו, עלו בידינו הבנות בהירות וחידושים מאירים, דרך ישרה בהבנת הסוגיות בעומק הפשט, להבין עומק כוונת חכמינו ז"ל שהעמידו את סדר הסוגיות הנפלאות הללו שבתלמוד, ברוך אלקי ישראל שהביאנו לכך ונתן חלקנו בתורתו הקדושה, והגיענו לזמן הזה להוציא תכריך זה של כתבים, עלים של שיעורים שנמסרו בהבנת העניינים הללו מתוך שמחתה של תורה.

דבר בעיתו מה טוב, עם היותו לאיש של בנו היקר **יעקב** נר"ו בימים אלו של ערב החנוכה, וערבה בפינו טעם השמחה הגדולה הזאת המשולבת משתי השמחות הללו, שמחת המצווה בהיכנסו תחת שמחת עול המצוות, ושמחת התורה בהעמדת ברורי הסוגיות הללו על מכונן בדרך עמוקה אמיתית ונפלאה המשמחת עין רואיה ב"ה.

טוב עין הוא יבורך, בברכת התורה אברך את ידידי איש האשכולות הרה"ח הנכבד הרב צבי אלימלך לינצר שליט"א שמכוחו ומכח טירחתו ועמלו, ומכוח טובת עין שבו מתרבין הספסלים וקול התורה מתרונן והסברא מתיישרת, יהי חסד ה' שרוי עליו ועל ביתו כל הימים.

אברך את ה' אשר יעצני, ויהי רצון שיהיו אמרנו לרצון ובאהלו נגור כל הימים כאשר עם לבבנו.

כסלו תשע"ז
אורי הולצמן

לדיני ההשתמשות בנר חנוכה

הדלקת נר שבת, וכמדומה ששייכות הן אלה הסוגיות למצוות הדלקת נר חנוכה. הנה כל אדם סועד את סעודתו מדי ערב כמו גם את סעודת הבוקר, כך גם רגיל כל אדם להעלות אור בביתו עם רדת החשיכה. ובהשקפה ראשונה יש להבין איך נעשית סעודת הערב של כל יום ויום למעשה קודש שהוא כולו של מצווה של כבוד שבת, כי הלא אין המצוות הללו דומות למצוות שאנו רגילים בהן מדבר תורה, כגון תקיעת שופר ואכילת מצה וכו'. שם אנו נדרשים למעשים מיוחדים החורגים מסדר החיים הכללי, והרי מעשים אלו מצד עצם צורת עשייתם נעמדים ומוגדרים כמעשה מיוחד של מצווה, כי כל עיקר מציאותם חורגת ממהלך החיים הרגיל וכל עניינם הוא מעשה המצווה שבהם. ואילו ההלכות שמדרבנן הללו (כהדלקת נר שבת שהיא משום שלום בית, כלומר שלא יפול ויכשל בביתו החשוך) הלא אין בהם שום דבר מיוחד החורג מסדר יומו הרגיל של כל אדם ומה קדושה יש בהם שנגדרים כמעשים של מצווה.

דומה, שהמיוחד במצוות אלו הוא דווקא היות המעשה הנדרש במסגרת המצווה מעשה רגיל, בלתי מיוחד בעליל, שכמוהו עושה כל אדם בכל מקום מדי

מצוות נר חנוכה מצווה חביבה היא עד מאוד, וכולה מדברי חכמים. כשנרצה להעמיק בדברי חכמינו נמצא בה כמה פרטים ודינים שנתכוונו חכמינו להעמיד על ידם את צורת המצווה, וחובה בידינו לנסות ולהבין את כוונתם ותכנם.

בעצם ישנו דבר מפליא במצוות הדלקת הנר, שבעיקרו הרי הוא מעשה שכמותו נוהג כל אדם בכל יום להעלות את האור שבביתו לקראת ערב והוא מעשה של חולין גמור. כיצד איפה הפך מעשה חול שכזה למעשה קדוש של מצווה, איך לפתע הוגדרה הדלקה כזו שכמה ביצע האדם גם תמול ושלשום להדלקה שמקדימין לה שלש ברכות. דבר זה שייך בעינינו ליסוד ההבנה של כל כל סוגיית נר חנוכה.

כל סוגיה זו של הדלקת הנר בחנוכה נסדרה בפרק במה מדליקין שבמסכת שבת, שם היא מופיעה כמעט דרך אגב, מתוך דיון בסוגיית הפתילות והשמנים הראויים להדלקת נרות שבת. וזהו דבר שיש לעיין בו אם קשורות הן שתי הסוגיות, ומדוע מצאה סוגיה זו את מקומה דווקא בפרק זה.

מצינו בשבת כמה הלכות שהם מדרבנן כמצוות ג' סעודות ומצוות

יום, ודווקא את המעשה ההרגיל והטבעי הזה נדרש האדם לבצע לכבוד שבת, להקדים לו ברכת המצוות ולעשותו מתוך הבנה כי הוא חלק ממצוות כבוד ועונג שבת. אמנם חז"ל העניקו למעשים הללו נופך מיוחד ע"י קביעת צורה מיוחדת בעשייתם, כגון באמצעות דיני הקידוש, וקידוש במקום סעודה, ולחם משנה, ושלוש סעודות. גם לגבי מצוות הדלקת נר שבת כתב הראב"ה שלכך תקנו הדלקת שני נרות, כדי שיהיה ניכר שאין מדובר בנר רגיל לאורה כי אם בנר מיוחד לכבוד השבת (מלבד הטעם של נר אחד כנגד זכור ונר אחד כנגד שמור). ויסוד דבר זה נמצא בסוגיית נר חנוכה שצריך נר אחרת להשתמש לאורה כדי שיהיה ניכר שהוא של מצווה. אך ביסודו של דבר מדובר במעשים רגילים שעושה אותם האדם בכל יום, ואדרבה זהו כל עניינם וייחודיותם שהאדם מקדש את מהלך החיים הרגיל

והפשט והופך אותם לצורה שמבטאת את ענייני הקדושה. ובמקום אחר נתבאר, שעניין זה הוא מיסוד התורה שבעל פה והמצוות שמדברנן, שיסודם ותכליתם הוא להביא את עקרונות התורה אל תוך מעשי החיים ודרך העולם^א.

ברצוננו להעמיד ולהראות את המבואר מתוך סוגיות הש"ס העוסקות במצוות הדלקת נר חנוכה, שזהו היסוד העיקרי והציר אודותיו סובבת הסוגיה כולה. כי זהו עיקר עניינה של מצוות החנוכה, להעלות אור בבתינו כמידי ערב, ואת האור הזה להציב ולהעמיד בצורה מיוחדת המבטאת את ניסי ה' עמנו. ביסוד העניין עומדת ההבנה כי עבודת ה' אינה מנותקת ממעשי החיים אלא אדרבה, היא מקיפה ויורדת לכל פרטי תהלוכות בני אדם ומגדירה את כל ההתייחסות של חיי האדם כעבודת ה' תמידית העוטפת את כל דרכי העולם.

א. את יסוד הגישה הזו כבר מצאנו במצוות מעשר שני שבתורה, שיסודה הוא האכילה לפני ה', דהיינו חיים כדרך בני אדם - אבל לפני ה'. זאת לעומת הקרבנות למשל, שהם דוגמא הפכית לניתוק מהחיים והקדשת המציאות כולה לקדושת האל ועבודתו. ונתבאר ד"ז בשכחת העשין להרמב"ן מצוה א וז"ל: שנצטוו לאכול מעשר שני ובכורות בירושלים לפני האל יתעלה והוא אמרו ואכלת לפני ה' אלהיך וכו', וזו מצווה מן המצוות גדולה מאוד שנתן בה טעם למען תלמד ליראה, ואמרו מגיד שמעשר שני מביא את האדם לידי ת"ת וצוה בו עוד ושמתחת אתה וביתך, ע"כ. והיינו שהייחודיות במצווה זו היא התורה והחיים המשולבים יחדיו, שיש במעשר שני משום שמחת החיים, וזו מצווה גדולה מכל המצוות וקעין מ"ש הרמב"ם על מצוות נר חנוכה שהיא חביבה עד מאוד, והוא מטעם זה שהופך את החיים עצמם לשמחה לפני ה'. נראה שבשאלות אלו תלויות מחלוקות ב"ש וב"ה בכ"מ שבש"ס, כמו בפלוגתא שבריש מסכת ברכות גבי בשכבך ובקומך וכן הפלוגתא שבנולת ראייה ושלמי חגיגה, ויתבארו הדברים במקום אחר.

קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דר' ירמיה ולא קיבלה כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דר' יוחנן וקיבלה אמר אי זכאי גמירתיה לשמעתיה מעיקרא והא גמרה נפקא מינה לגירסא דינקותא וכבתה אין זקוק לה ורמינהו מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה לא דאי לא אדליק מדליק וא"נ לשיעורה.

כמה נושאים נידונו בסוגיה זו: ט"ב הפתילות והשמנים אם יש לעשותם מעולים כמו בנר של שבת, אם מותר להשתמש באור הנרות החנוכה, וכשכבה הנר אם צריך להדליק מחדש.

דעת רב הונא שיש להדליק את הנרות בשמנים ופתילות מעולים כשל שבת, זאת משום שהוא סובר שכבתה זקוק לה, (ואנו חוששים שיכבה הנר ויפשע ולא ידליקנו מחדש, כך פרש רש"י, ויתבאר להלן). לבד מזאת סובר רב הונא שמותר להשתמש באור הנרות.

דעת רב חסדא שאפשר להדליק את הנרות בפתילות גרועות, וזהו משום שסובר שכבתה אין זקוק לה. מלבד זאת סובר רב חסדא שמותר להשתמש

המורכבות שבהעמדת היסוד הזה - היינו לשמר מחד את האופן המציאותי והטבעי שבמצווה ומאידך לקדש את סדר חיים הזה כמעשה מצווה גמור - היא יסוד הסוגיה של חנוכה. דבר זה נתבאר לנו מתוך הסדר המיוחד של הסוגיות דחנוכה שבפרק במה מדליקין, ונראה שסביב עניין זה דנו ונחלקו חז"ל בכמה וכמה עניינים. לפי דרכנו נראה איך העמידו חז"ל את סדר הסוגיות בצורה הנפלאה המלמדת את כל מהותה של המצווה, ונכוננו לנו דברים בדרך זו בשאר סוגיות שבתלמוד ועוד חזון למועד.

לשון הגמ' בשבת כא' א'-ב':

אמר רב הונא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן בחנוכה בין בשבת בין בחול אמר רבא מאי טעמא דרב הונא קסבר כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה ורב חסדא אמר מדליקין בהן בחול אבל לא בשבת קסבר כבתה אין זקוק לה ומותר להשתמש לאורה א"ר זירא אמר רב מתנה ואמרי לה א"ר זירא אמר רב פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת א"ר ירמיה מאי טעמא דרב

לא צריך ואי אדם חשוב הוא אע"ג דאיכא מדורה צריך נר אחרת.

בדין זה שצריך להדליק נר נוסף עם נרות החנוכה כדי להשתמש לאורו יש לדון אם הוא תלוי בסוגיה דלעיל, האם רק להסוברים שאסור להשתמש בנרות צריך נר אחרת להשתמש בו, או שגם להסוברים שמותר להשתמש לאורה עדיין הצריכו להעמיד נר אחרת מאיזה טעם. כמו כן יש לדון האם נאמר דין זה דווקא בשעת הסכנה או שהוא דין כללי גם כשמדליק מבחוץ.

ושם כב' א':

**אמר רב יהודה אמר רב אסי
(אמר רב) אסור להרצות מעות כנגד
נר חנוכה כי אמריתיה קמיה דשמואל
אמר לי וכי נר קדושה יש בה מתקיף
לה רב יוסף וכי דם קדושה יש בו
דתניא ושפך וכסה במה ששפך
יכסה שלא יכסנו ברגל שלא יהו
מצות בזויות עליו ה"נ שלא יהו
מצות בזויות עליו.**

כאן אנו למדים על עניין חדש, איסור הרצאת מעות, וטעם הדין כדי שלא לבזות את הנרות. ויש להבין למה לא כלול דין זה באיסור ההשתמשות שלמדנו עליו בתחילת הסוגיא, והאם הוא תלוי בפלוגתא דשם.

לאורה, ולכך בשבת צריך להדליק בפתילות ושמינים מעולים משום החשש דשמא יטה.

דעת רב זירא שאפשר להדליק את הנרות בפתילות ושמינים גרועים וזהו משום שסובר כבתה אין זקוק לה, ואף בשבת הוא מתיר להדליק בהם כי דעתו שאסור להשתמש לאור נרות החנוכה וממילא אין לחשוש שמא יטה.

ישנן כמה תמיהות העולות מהסוגיה. ראשית, האם ישנו קשר בין איסור או היתר ההשתמשות בנר לנדון אם כבתה זקוק לה. שנית, לרב חסדא ורב זירא הסוברים שכבתה אין זקוק לה, מדוע זהו טעם להתיר הדלקה בפתילות ושמינים גרועים, וכי הטעם להדליק בפתילות מעולות הוא רק משום דלמא פשע ולא ידליק כשיכבה. ולמה לא נצריכנו להדליק את נרות החנוכה בפתילות מעולות כדי שידלקו יפה. ובכלל, מהו הטעם ומקור הדין לשאלה אם כבתה זקוק לה או כבתה אין זקוק לה, וכן מהו הטעם לאיסור או היתר ההשתמשות בנר.

עוד שם:

**ובשעת הסכנה מניחה על
שלחנו ודיו אמר רבא צריך נר אחרת
להשתמש לאורה ואי איכא מדורה**

המאור שאסר את ההשתמשות בנר מצד קדושתו.

ולדעת בעל המאור יסוד ועיקר הסוגיה הוא בהשוואה שבין נרות חנוכה למנורת המקדש, שזהו יסוד העניין שבהדלקת הנרות - זכר למנורה שבמקדש. והאחרונים תמהו על סברתו זו, מהיכן יצא לו דבר זה לדמות נרות חנוכה לנרות ההיכל, ולמה לא נצריך לפי"ז גם מנורת זהב ושמן זית כתית זך וכו'. (עיין בפני יהושע, וכן בחתם סופר וביעב"ץ ועוד). וכבר נתבאר לנו במקום אחר שבפשטות אין שום שייכות בין מנורת המקדש לדיני החנוכה, ואין מקום לדמות דינים שמצינו במקדש לדינים שבנרות החנוכה, ובסוגיית הש"ס שדנה במעלת שמן זית על שאר שמנים כבר נתבאר שאי"ז משום הדמיון למקדש

ויש לתמוה על דעת בעל המאור שלדבריו הדין שנתחדש בדברי רב אסי לאסור הרצאת מעות הוא רק למ"ד מותר להשתמש לאורה, כי למ"ד אסור להשתמש לאורה פשוט שהרצאת מעות אסורה כמו כל תשמיש אחר, ובדברי הש"ס לא נראה כן כלל. והרמב"ן הקשה, איך מועיל נר אחר שלא יאמר הרואה לצרכו הוא דאדלקה, והרי פעמים הרבה שאדם מדליק כמה נרות בביתו לצרכו.

נמצינו למדים שיש כאן שלשה מוקדים בסוגיה הסובבים את דיני ההשתמשות בנר, ושיש לדון בהם מה ענינם ואם הם שייכים האחד לשני. בשאלות הללו דנו הראשונים, וכפי שיתבאר.

דעת בעל המאור שהסברא לאסור

להשתמש לאורה היא משום שנרות החנוכה הם דומיא דמנורה שבהיכל, ואף תשמיש של מצווה אסור לדעה זו. ומ"ד מותר להשתמש לאורה חולק על סברא זו, אלא שאף לדעתו ישנו דין אחר של בזיון המצווה, ולכך אסור להרצות מעות כנגד נרות חנוכה משום שזהו תשמיש של ביזוי (או עכ"פ תשמיש של רשות וחול), אבל תשמיש של מצווה מותר. והדין שצריך נר אחרת להשתמש כנגדה הוא דין נוסף הנוהג גם שלא בשעת הסכנה שיהיה ניכר שנר זה הוא של מצווה ולא יאמר הרואה לצרכו הוא שהדליקה, וגם לדין זה מודה המתיר את ההשתמשות בנר.

ולדעה זו איסור ההשתמשות אינו שייך לדין כבתה זקוק לה או אין זקוק לה, וגם הדינים שצריך להדליק נר אחרת ואיסור הרצאת מעות הם דינים נפרדים לגמרי. ויתכן, שנוסח הנרות הללו קודש הם שאנו אומרים הוא כשיטת בעל

דעת הרמב"ן במלחמות וכן שיטת

רש"י שטעם הסוברים שאסור להשתמש לאורה הוא משום היכר המצווה שלא יאמר הרואה לצרכו הוא דאדלקה. וגם הדין שצריך נר אחרת להשתמש לאורה הוא מטעם זה גופו, שיהיה ניכר שהוא של מצווה, וגם הסובר שמותר להשתמש לאורה מודה לזה שצריך לכל הפחות את ההיכר הזה שהוא של מצווה, והסוברים שאסור להשתמש לאורה מצריכים שני היכרים שהוא של מצווה, איסור ההשתמשות, ונר אחרת.

של מצווה, שזהו כל יסוד עניין איסורי ההשתמשות, להעניק לנר (שביסודו הוא של חולין) משמעות של מצווה, כדי להפוך את סדר החיים של האדם לסדר של מצווה לפני ה'. כי מ"ד אסור להשתמש לאורה ס"ל שצורת ההדלקה של נ"ח היא משונה בתכלית מנר בעלמא שאדם מדליק בביתו לפנות ערב. והעמידוהו חכמים כנר נפרד לגמרי ומעשה מצווה מובחן, עד שאסרו את ההשתמשות בנר, ולא התירו אלא תשמיש מועט בדרך עראי בעלמא.

ואיסור הרצאת מעות יתכן לפרשו שהוא נאמר רק למ"ד מותר להשתמש לאורה ונתחדש שתשמיש של ביזיון אסור. אמנם זה קשה לבאר כן, ובפרט שהרי"ף פסק את ב' הדינים הללו - איסור ההשתמשות ואיסור הרצאת מעות, ובע"כ שנאמר כאן דין חדש לקולא, שאפילו הסוברים שאסור להשתמש בנרות לא אסרו אלא בתשמיש גמור כגון הרצאת מעות, אבל תשמיש עראי בעלמא שאינו של גנאי מותר. (יש כאן כמה לשונות חלוקים בראשונים, אם כל תשמיש של קבע נאסר או רק תשמיש של גנאי, יעויין בלשון הרא"ש ועוד).

נמצינו למדים שכל שלושת הסוגיות הללו סוגיה אחת הן, וכולן דנו על ההיכר של נר חנוכה כנר מיוחד שהוא

והסוברים שמותר להשתמש לאורה רצונם להעמיד את הצורה של הדלקת הנר תוך שימור הצד הרגיל שבהדלקת הנרות, ואדרבה, התירו את השימוש בנר, כי דווקא את הנר הזה שמדליק בביתו כמידי ערב יש לו להדליק לזכר ניסי החנוכה. וכל הנידון כאן הוא סביב הקשר שני הצדדים הללו שבמצוות נר חנוכה, איך לשמר את צורת המעשה הרגיל שהוא הוא עיקר צורת המצווה, ומאידך איך להעמיד את צורת ה'מצווה' שבו, ולקדש את מעשי החולין.

ומעתה יתבאר באופן מיוחד הקשר שבין דין איסור ההשתמשות לבין הנידון אם כבתה זקוק לה ודין הפתילות והשמנים, כי טעם איסור ההשתמשות הוא כדי להעמיד את הנר בצורה

בנרות הם מעמידים את הנר של חנוכה בנר של חול דווקא, ולכך וודאי שכבתה זקוק לה כמו בכל נר שנעשה להאיר, ובוודאי צריך להדליק בפתילות ושמנים מעולים שנותנים אור יפה, כי דווקא את הנר של החול אנו מדליקים בחנוכה ומייחדים אותו לכבוד המצווה, ולדידהו העיקר הוא קידוש החיים עצמם, ואדרבה העיקר הוא תוצאת המצווה שנותן הנר אורה בבית, ולא מעשה ההדלקה. והמ"ד השלישי מעמיד את שני הצדדים הללו זה לעומת זה: מצד אחד אפשר להדליק בשמנים ופתילות גרועים כי זהו נר של מצווה, אבל הוא לא הרחיק לאסור את ההשתמשות בנר.

ומעתה תובן גם השייכות של סוגיא זו למצוות הדלקת נר שבת, כי באו להעמיד אותם זה לעומת זה, כי נר של שבת וודאי מותר להשתמש לאורה וכבתה זקוק לה, ומעתה יצאנו לדון - נר של חנוכה מאי. ונקודה זו נמצאת ביסודה של מסכת שבת כולה, והרבה יש להאריך בבאורי הסוגיות שם, שמצד אחד יש בשבת מענין ביטול החיים ושביית המלאכה והקדשת המציאות לאל יתעלה, ומאידך נצטוינו לקרות לשבת עונג ולכבדה במאכל ובמשתה ובכסות נקייה שכל זה מורה על השבת כזמן של התרכזות בחיים ובשמחת החיים. ושני הקטבים הללו הם מיסודי

מנותקת מנרות של חולין, וממילא יש מקום לומר שכבתה אין זקוק לה, כי כל המושג שכבתה זקוק לה שייך בנר של חול שנעשה להאיר וכמו בנרות של שבת שהם משום שלום בית, ובזה אם כבתה ודאי זקוק לה כי כשנכבה הנר אין אורה, אבל בנרות חנוכה אין תכליתם מציאות האורה שבהם, ואדרבה, הלא באו חז"ל להעמיד נר מסוים ומיוחד שהוא של מצווה, ואסרו את ההשתמשות בו, ובדווקא התיירו את ההדלקה בשמנים ופתילות גרועים שאינם משמשים להדלקת סתם נר של חול, ולא חששו דילמא פשע ולא מדליק לה, כי כבתה אין זקוק לה ואין כאן תכלית של אורה והשתמשות בנר, רק הדלקה של מצווה לזכר הנס, ובמעשים של מצווה העיקר הוא מעשה המצווה, אבל התוצאה - היינו סדר החיים הנובע מן המעשה זה כבר אינו שייך למצווה עצמה. ובעצם אף לכתחילה ובדווקא יש להדליק בשמנים ופתילות אלו רק שמ"מ עדיין יש כאן את הפן של 'מעשה המצווה' ויש כאן כל דיני הידור מצווה ולכך יש להדר ולהדליק בנרות מעולים, אבל מצד צורת הנר לכשעצמו היה לו להדליק בשמנים ופתילות גרועים כדי להעמיד את העניין של הנר המיוחד למצווה ושם כבה אין זקוק לו.

אבל הסוברים שמותר להשתמש

ההבנה של סוגיות השבת, שעניין השבת הוא הקדשת העבודה לה' לגמרי דווקא מתוך החיים, ונכוננו לנו דברים בזה במקו"א. ויש רק להעיר בזה, שבנר של שבת וודאי הוא שבפועל אם כבתה אין זקוק לה, שהרי אי אפשר לחזור ולהדליק שוב בשבת, אלא שמכל מקום גם בנרות שבת שייך יסוד הענין של כבתה זקוק לה, כי עיקר ענין נרות שבת אינו במעשה ההדלקה אלא בתוצאת ההדלקה שהיא מציאות האור ושיהנו ממנו כדרך בני אדם.

ויש להוסיף עוד שכל עיקר חלוקה זאת שבין מעשה המצווה לבין מציאות ותוצאת המצווה שייכת באופן מיוחד בהדלקת נרות דווקא, משום שבשאר המצוות מעשה המצווה והתוצאה נעשים יחדיו, ולמשל בנטילת לולב נעשית מיד מצוות הנטילה ומציאות המצווה, אבל הדלקת הנר מורכבת משני חלקים - מעשה ההדלקה והתוצאה של מציאות האור לאורך זמן. ויתבאר בזה יסוד סוגיית הדלקה עושה מצווה, וכפי שיבוא בהמשך הדברים.

לזמן ההדלקה של נרות החנוכה

והיינו שהעמדנו את האור שאנו מעלים
בבתינו מדי ערב לצורך מצווה לגמרי עד
שנאסרה ההשתמשות.

וזוהו יסוד המבואר במסכת סופרים
פרק כ הלכה ד:

**ואומר, הנרות האלו אנו מדליקין
על הישועות ועל הניסים ועל
הנפלאות, אשר עשית לאבותינו
על ידי כהניך הקדושים, וכל שמונת
ימי חנוכה הנרות האלו קודש, ואין
לנו רשות להשתמש בהן אלא
לראותן בלבד, כדי להודות שמך על
נפלאותיך ועל ניסיך ועל ישועתיך.**

ומבואר כאן שעיקר הענין שאסור
להשתמש לאורה הוא משום שעל ידי
כך שאין אנו משתמשים לאורה ניכרת
ומתבטאת מטרת הנר שהוא להודאה,
ושלא הודלק לצורך שימוש האדם^א.

ומעתה נבוא לדון בדיון זמן ההדלקה.

בארנו את הסוגיות הראשונות של
הדלקת נר חנוכה שהן סובבות אודות
מהות הדלקת הנר, שזו היא בעצם
חלק מהסדר הרגיל של החיים, וכל עניין
המצווה הוא להעמיד את המציאות
התמידית של הנרות כחלק ממעשה
מצווה מיוחד לכבוד החנוכה. ונתבאר
כי השיטה שמותר להשתמש לאורה
היא משום שהנר הוא חלק ממצאות
החיים הרגילים, ושנידון זה שייך לדיון
נרות שבת, משום שבנר של שבת
וודאי שמותר להשתמש לאורה, וזוהו
גוף המצווה שיהיה אור בבית ושיהנה
ממנו, ובחנוכה זהו כל העניין שיהיה
הנר באופן הרגיל של מציאות החיים,
ודווקא את הנר הזה יש לייחד למצווה,
ורק הנידון הוא עד כמה יש לתת ביטוי
גם לאופן המציאותי שבהדלקת הנר וגם
להעמדת המעשה הזה כמעשה מיוחד
של מצווה, ובארנו שזהו הנידון בסוגיה
של איסורי ההשתמשות. והנה להלכה
אסור להשתמש לאורה וכפסק הרי"ף,

א. ובתשובות הגאונים (שערי תשובה צב) נתחדש, שהשמן הנשאר בנר לאחר הלילה הראשון צריך להשתמש בו למחר, ואת הנשאר ביום האחרון יש לשרוף משום שהוקצה למצוותו. ונתקשו שם במקור דין זה, דהא קי"ל ששיירי מצווה נזרקין ולמה לא יזרוק את מותר השמן. ולדברינו יש לומר שבכך שאין משתמשים במותר השמן ושורפים את הנשאר, גם זה הוא ביטוי לכך שאין הדלקה זו כשאר הנרות שאנו מדליקים להאיר, אלא הוא שמן מיוחד של מצווה, וזהו דין מיוחד בשמן של חנוכה.

עד דכליא ריגלא דתרמודאי, פרש רש"י: שם אומה, מלקטי עצים דקים, ומתעכבין בשוק עד שהולכים בני השוק לבתיהם משחשכה ומבעירים בבתיהם אור, וכשצריכין לעצים יוצאים וקונין מהן. והיינו שהשיעור נמדד על פי המאחרים ללכת בשוק.

והנה יש מקום לבאר שטעם קביעות הזמן להדלקה משתשקע חמה ועד שתכלה רגל מן השוק זהו משום שאז מתפרסם הנס. אמנם נראה שאין טעם תקנת חז"ל שתהיה ההדלקה בזמן הזה רק כדי לפרסם את הנס וגם אין הטעם כי זמן זה הוא מעולה להודיע למי שאינו יודע מסיפור הניסים, אלא הוא זמן מיוחד שקבעו חז"ל להדליק דווקא בזמן שכלה היום ומתחיל הלילה שהוא זמן מיוחד וכפי שיתבאר

ועיין בדברי הרשב"א שהאריך בסוגיה זו ותורף דבריו שזמן שקיעת החמה אינו בדקדוק דווקא רק סמוך לשקיעתה, וכן זמן סוף ההדלקה עד שתכלה רגל מן השוק הוא לאו דוקא^ב. והנה בדברי הגמ' משמע בהדיא שעיקר

כשבת כא' ב' מקשינן על הסוברים כבתה אין זקוק לה:

ורמינהו: מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, לא דאי לא אדליק מדליק, ואי נמי לשיעורה עד שתכלה רגל מן השוק. ועד כמה אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן עד דכליא ריגלא דתרמודאי.

ובתוס' בתירוצם האחד מבואר שסברו ששני התירוצים נחלקו זה על זה, שלתירוץ הראשון אחר זמן זה אינו יכול להדליק. אמנם פשטות דברי הגמרא שלא נחלקו שני התירוצים, אלא שנאמרו שני טעמים ליישב את דין זמן ההדלקה האמור בבירייתא עם הסוברים שכבתה זקוק לה, שגם לדידהו ישנן שתי נ"מ בדיני זמן ההדלקה, חדא דאי לא אדליק מדליק וא"נ לשיעורה, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ולפי"ז זמן ההדלקה הוא לכו"ע בשקיעת החמה ועד שתכלה רגל מן השוק. וזמן סוף ההדלקה המבואר בגמרא שהוא

ב. והרשב"א הביא ראיה לדבריו מהא דכל שמצוותו בלילה כשר כל הלילה. ובפשטות ראיה זו תמוהה מאוד, כי אחר שנתבאר בש"ס זמן מסוים להדלקה מה שייר לומר בזה כל שמצוותו בלילה כשר כל הלילה, שזה נאמר רק בדבר שאין לו זמן מסוים רק שצריך לעשותו ביום אז אפשר לעשותו כל היום, אבל כאן נתבאר זמן מיוחד בשקיעת החמה. ובמתני' שם לא הוזכר כלל הדין דנר חנוכה.

בזה האם הוא זמן קבוע לכל המקומות שסוף זמן ההדלקה הוא כשכלי ריגלא דתרמודאי כלשון הרמב"ם, או שבכל מקום דנים לפי מקומו (וכך היא באמת דעת הריטב"א), ונפק"מ לזמן הזה שיש מקומות שאנשים הולכים ברה"ר בכל הלילה. עוד יש להעיר בזה לפי מה שנהגו בזמנם להדליק בתוך הבית היה מקום לומר שאין טעם ליתן זמן לחיוב ההדלקה עד דכלי ריגלא דתרמודאי, אחרי שבינן כך וכך הוא מדליק בתוך ביתו ואין מי שרואהו מבחוץ, וכמו כן יש לדון לעניין שיעור השמן שבנר אם הוא עדיין תלוי בשיעור ריגלא דתרמודאי כשמדליק בפנים או במקומות שהשוק הומה מאדם בשעה מאוחרת בלילה. ובעיקר המנהג להדליק בתוך ביתו שיסודו משום שעת הסכנה, יש לדון איך מועיל זה כלל אם העניין הוא שיראו את הנר מבחוץ, יעויין בדברי התוס' והראשונים על אתר מה שיש להאריך בעולה בזה מתוך דבריהם לדון בזה.

ונראה לבאר יסוד הענין שקבעו חז"ל את הזמן המיוחד הזה של שקיעת החמה בדווקא להדלקת הנר, דהנה כל המצוות שהאדם מצווה בהן הן ביום דווקא, אבל בלילה לא מצינו ציוויים מיוחדים. כי עיקר מצוות האדם הן

המצווה היא להדליק בשקיעת החמה דווקא, ואפילו מה שיכול להדליק אח"כ עד שתכלה רגל מן השוק נראה מלשון הש"ס שהוא חידוש. וכן מבואר בהדיא בדברי הרמב"ם הלכות חנוכה ד, ה:

אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין, שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר, עבר זמן זה אינו מדליק וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק.

וצריך להבין לשונו, מדוע פתח בדיני הזמן בו אין מדליקין, ולא בדין הזמן בו יש להדליק. גם הלשון "חצי שעה או יותר" אינה ברורה ולא מובן ממנה שיעור הזמן המדויק. והנה נתפרש בדבריו בהדיא שאין מאחרין לשקיעת החמה על מדליקין עם השקיעה ממש ורק אם שכח או הזיד יוכל להדליק אח"כ. והרואה יראה שכן מבואר בלשון הש"ס "דאי לא אדליק מדליק" עי"ש, היינו שיש עניין מיוחד בזמן זה של שקיעת החמה דווקא.

ובמה שקבע הרמב"ם שיעור של חצי שעה יש לדון, שבגמרא נתבאר השיעור דעד דכלי ריגלא דתרמודאי, ויש לדון

השנה כולה וגם שעות החשכה ארוכות יותר.

ועתה נבין את העיקר שבהדלקת נרות החנוכה בשקיעת החמה דווקא. כי בעצם הזמן הראוי לקביעת המצווה הוא ביום כמו בכל המצוות, וכפי שנתבאר. אלא שדבר זה אי אפשר, כי שרגא בטיהרא מאי אהני וכל מציאות המצווה חסרה ביום, ומצד שני גם הלילה אינו זמן ששייך לחייב בו במצוות כי אין אז זמן של עשייה ומצוות. אבל חז"ל ברצותם להחיל את משמעויות החיים ושמחתם גם אל תוך הלילה ועל כן קבעו זמן מיוחד יוצא דופן להדלקת הנרות והוא עם תחילת בין השמשות. כי הרי כל תהליך המעבר מהיום אל הלילה אינו מוכרע וחתוך כל כך, ומצינו שבין השמשות יש בו דינים שהוא כיום וכמה דינים שהוא כלילה. ומשום כך קבעו את זמן ההדלקה משתשקע החמה דווקא, שאף שאין דרך בני אדם להדליק נר בשעה זו לצורך שימושם כי עדיין השמש מאירה עד שירד הלילה, אבל כבר נקרא זמן זה זמן הדלקה, כי כבר שייך ומתאים בשעה זו להדליק את הנר, כי זהו זמן סמוך לצאת הכוכבים והשמש כבר אינה מאירה והחושך תיכף יכסה ארץ, ולכך קבעו חז"ל את זמן ההדלקה משקיעת החמה ואילך. (ודברינו מתאימים ביותר עם שקיעת החמה כפשוטה

מצוות היום שזהו זמן העשייה הטבעי כי ביום האדם פועל ועוסק בענייניו, אבל הלילה בעצם אינו זמן לעשייה ולציוויים, כי הלילה הוא זמן לשינה ומנוחה עד שיבוא השחר ויאיר היום ויצא האדם לפועלו עדי ערב. ובמקום אחר נתבאר שזהו יסוד הדין שתפילת ערבית רשות, כי כל מצוה שהיא בלילה היא חידוש בעצם, ולא שייך להטיל חובה גמורה להתפלל בלילה. (ורק במצוות קריאת שמע מצאנו חיוב מיוחד לקרות גם בלילה, מה שלא מצינו כן בכל המצוות שבתורה. (ובזמנינו שאנו רגילים לחיים בלילה כביום כעין "לילה כיום יאיר" קצת קשה לנו להבין את מציאות הלילה שהיתה בזמנים העתיקים ובזמן שתקנו חז"ל את תקנתם, שהיה הלילה זמן שביתה מוחלט). ודבר זה הוא מיסודות התורה שבעל פה והוא מסוד המצוות שמדרבנן, שתקנו לנו דרך לחיים בזמני הלילה שבתורה שבכתב מצינו רק שהוא מיועד לשינה ומנוחה, וזהו עיקר גדול בחיים שהעמידו חז"ל להביא את האור שביום אל תוך הלילה (כמו שנאמר לא ימיש עמוד הענן וכו' וכפי שיתבאר עוד להלן). ותראה שאת חנוכה ופורים שהם המועדים שמדרבנן תקנו בימות החורף דווקא, שימים אלו אינם עונת הפעילות הטבעית של האדם והם זמן הגשמים וההתכנסות בבית, והם כעין ה'לילה' של

**לדבר, לא ימיש עמוד הענן יומם
ועמוד האש לילה לפני העם. ואם
הדליקו ביום, אין ניאותין ממנו,
ואין מברכין עליו, שכך אמרו, אין
מברכין על הנר עד שיאותו לאורו.
ואין חוששין לפתילתו להחליפו עד
שיכלה.**

באור הדברים, על פי מה שנתבאר
שזמן ההדלקה הוא בזמן שקיעת החמה
שהיא בין היום והלילה, ולא משום
פרסומי ניסא נקבע זמן זה אלא משום
שעי"ז מתקיימים ב' העניינים שנתבארו
לעיל, כי מצד אחד קביעות המצווה היא
ביום, וגם מתקיים בזה ענין הדלקת
הנר בלילה כי שרגא בטיהרא מאי אהני.
אלא שעדיין היה מקום לומר שאפשר
להדליק אפילו באמצע היום ויתן שיעור
שמן מרובה ותימשך ההדלקה עד הלילה,
וע"ז באו דברי הברייתא "שכך אמרו אין
מברכין על הנר עד שיאותו לאורו", היינו
שאף שהנר אינו מיועד שיאותו ממנו
ממש כי הוא זכר לנס, מ"מ זהו כל עיקר
הצורה והעניין של הדלקת הנר, שהוא
האור שמעלה בביתו עם חשכה כדרך
בני אדם שנאותין בלילה לאור הנר, ואת
האור הזה הוא מייחד למצווה. ולכך לא

והיינו בשקיעה הראשונה כפי מנהגנו,
וכך מבואר בדברי הגר"א ובנר מצוה
למהר"ל. ולפי"ז דברי הרשב"א שאפשר
להדליק גם קודם השקיעה מבוארים
היטב, כי בעצם כל עיקר קביעות המצווה
היא ביום, אלא שהזמן שקבעו להדלקה
הוא סמוך ממש ללילה, שאז יש טעם
להדלקה. וזוהי הייחודיות שבזמן שקיעת
החמה שאז הוא הזמן המיוחד המתאים
להדלקת הנר כי יש בו מן היום ומן
הלילה, כי הוא זמן עשיה ואור מחד וזמן
חושך ששייך בו העלאת האור מאידך,
ומתקיים בזה העניין של הבאת האור אל
הלילה, היינו משמעות של קיום ושמחת
החיים גם בזמני הלילה והחשיכה, והוא
זמן מיוחד שמקשר בין היום ובין הלילה,
וכמו שבארנו לעיל שבתורה שבעל פה
יש בה עניין מיוחד של קיום החיים גם
בלילה, ונתבאר עוד במקו"א.

לשון הברייתא במסכת סופרים פרק
כ הלכה ב:

**מצות הדלקתו, משתשקע
החמה ועד שתכלה רגל מן השוק,
ואף על פי שאין ראייה לדבר זכר**

יוכל להדליק בעיצומו של יום, כי יחסר בזה את עיקר הענין של הדלקת הנר, ועל כרחך הזמן הראוי להדלקה הוא רק עם שקיעת החמה, שבזה מתקיימים ב' העניינים של היום והלילה - זמן עשייה מחד, וזמן חשיכה מאידך. ובזמן זה יש מקום לשני הצדדים שבהדלקת הנר שמחד יש בזמן הזה צורת הדלקה כאופן שעושה בחיים הרגילים שמעלה אור בלילה, ומצד שני אנו מעמידים את החיים הרגילים הללו עצמם כמעשה של מצווה וכפי שנתבאר עניין זה לעיל בסוגיית איסורי ההשתמשות. כי הוא מדליק את הנר קודם החשיכה הגמורה אלא כשעדיין ישנו אור יום מעט,

וזהו דיוק לשון הרמב"ם שעמדנו עליו לעיל, שפתח בהלכה שאין מדליקין קודם שתשקע החמה, כי באמת מעיקר הדין היה ראוי להדליק ביום, ואעפ"כ אין מדליקין אלא עם שקיעת החמה. ואין הדבר תלוי במנהג המקומות רק יש לו זמן קבוע, כי אין הטעם משום פרסום הנס שיש לחלק בזה כפי מידת הפרסום שבכל מקום, רק יש כאן עיקר מיוחד

בזמן זה שבין היום והלילה, וזמן זה הוא חצי שעה בדווקא והוא זמן צאת ג' כוכבים קטנים, כי לכל עניין נחשב הלילה משליש שעה אחר השקיעה שהוא זמן צאת ג' כוכבים בינוניים כמבואר ברמב"ם הלכות תרומות^ד, שאז מסתלק אור השמש וכבר ניכרים הכוכבים, ואח"כ כשחשכה לגמרי וניכרים אפילו הכוכבים הקטנים הוא זמן הלילה הגמור ואז הוא הזמן דכליא ריגלא דתרמודאי^ה, ועד אז הוא זמן הדלקת נרות חנוכה שאם ידליק אח"כ לא יצא כי כבר עבר הזמן, ואין שייך להדליק בלילה. ולטעם זה פשוט שאין זמן ההדלקה תלוי בכל מקום לפי מנהג הולכי דרכים שבו, כי הזמנים שקבעו חז"ל הם זמנים קבועים ע"פ הטבע, ויש בדבריהם טעם בעצם, שזהו השיעור הראוי להדלקה, ואף בזמנינו שיש אור בכל מקום מ"מ זמן ההדלקה הוא קבוע בשקיעת החמה שהיא בין היום והלילה, שזהו הזמן המתאים להדלקה, וזהו הטעם שמדליק רק חצי שעה או יותר.

ולפי זה אף שבכל המצוות מצינו

ד. זה לשון הרמב"ם שם: אין הטמאים אוכלין בתרומה עד שיעריב שמשן ויצאו שלשה כוכבים אחר שקיעת החמה שנאמר ובא השמש וטהר. וזה העת כמו שליש שעה אחר שקיעת החמה.

ה. וכמו שבארנו בארוכה בסוגיית בין השמשות עיין שם בדברינו.

ההדלקה, ובפשטות אין הטעם מצד פרסומי ניסא, ולא נתפרש בשום מקום בש"ס שזהו הטעם לזמני ההדלקה. אלא עיקר הטעם הוא שיש בזמן זה ענין מיוחד שהוא מקשר בין היום והלילה וכמו שפרשנו באריכות, שמצד אחד הוא זמן ששייך לקבוע בו חיובים ומאידיך שייכת בו הדלקת הנר. ועוד, שמצד אחד הוא דרך העולם להעלות האור עם חשיכה ומאידיך יש כאן צורה של מעשה מצווה מיוחד כי מעלה את הנרות בשעה מוקדמת מעט ובזה משתמר היחס שבין סדר החיים הרגיל שבהדלקת הנרות, לבין העמדת ההדלקה כמעשה של מצווה.

וראיה ברורה לדבר שאין הטעם בזה משום פרסומי ניסא, ממה שאמרו במנחות לו, א לענין זמן חליצת התפילין שלחד מ"ד הוא תלוי בזמן שתכלה רגל מן השוק, ופרש רש"י שם שהוא לאחר שחשיכה (וכמו בנר חנוכה), והנה לענין תפילין על כרחך הכוונה היא שזמן הנחת התפילין הוא רק כל זמן שהאדם עסוק בענייניו, וכשפורש האדם לשנתו מוכרח הוא לחלוץ התפילין, שבזה הלא תלוי ענין חליצת התפילין בלילה שעיקר הטעם הוא כדי שלא ירדם ועודן עליו, ולכך כשתכלה רגל הוא סוף הזמן להנחת התפילין, שכלה זמן העבודה והיום והוא זמן השינה והמנוחה, וזה

שאפשר לקיימן לכל אורך זמן החיוב בהן, בנר חנוכה ודאי צריך להדליק באופן מיוחד מיד עם תחילת הזמן, כי אם יאחר את ההדלקה עד הלילה יפסיד את ייחודה של השקיעה שהיא הזמן המקשר בין היום והלילה. וגם שהוא כבר קרוב לזמן הרגיל שמדליקין בני אדם את האור בבתייהם לצורך השימוש הרגיל, ויחסר כל הענין שבהדלקת הנר מבעוד יום מעט שע"ז ניכר שהנר הוא של מצוה, וע"ז הוא מעמיד את המציאות של כל יום ויום כחלק ממעשה מצווה מיוחד וכפי שנתבאר לעיל. ועוד יבואר מזה להלן. [וראה עוד במור וקציעה סימן תרעב, שהאריך לבאר דברי המסכת סופרים וגם בדבריו מבואר שהבין שהגדר הוא שצריך שיהיה מקצת יום.]

בארנו שמה שקבעו חז"ל את סוף זמן ההדלקה עד שתכלה רגל מן השוק, הוא מטעם כי אז הוא זמן הלילה הגמור, כי צאה"כ הוא כשליש שעה אחר השקיעה וזמן שתכלה רגל מן השוק הוא מחצית השעה והוא זמן צאת הכוכבים הקטנים. והענין בזה, שכל זמן שיש עדיין אפי' מעט אורה הוא שייך עדיין ליום מעט, ועדיין שייך בו הדלקת נרות חנוכה, ורק כשבא הלילה לגמרי והוא זמן שביתה ושינה גמור אז הוא סוף זמן

ברור.

וזו לשון המהר"ל בספר נר מצווה:

ויש לפרש טעם שצריך להדליק בשיעור הזה, מפני שהאור צריך שיהיה בתחלת הלילה, כי החשיכה גורם שידליק הנר. ואם לא כן, למה נקט (שבת כא ב) 'רגל דתרמודאי', שהם מוכרים עצים (רש"י שם). ואי משום שהם האחרונים, הוה ליה למימר 'עד שתכלה רגל מן השוק', וממילא רגל דתרמודאי הוא, שהם האחרונים. אלא בשביל כי הם מוכרים עצים לעשות מדורה להאיר. וכל זמן שאלו הם בשוק, הוא זמן שקונים עצים להאיר, ועדיין הוא זמן הדלקת האור. וכאשר כלה רגל דתרמודאי, אין עוד זמן להדליק. ועוד יש לפרש, כי זמן הדלקה הוא אחר שתשקע החמה, מפני שהדלקת הנר הוא בשביל שעשה השם יתברך להם ניסים בנרות. והיום הוא מיוחד להנהגת העולם בטבע ובמנהגו, והתחלת הלילה שהוא אחר היום, מורה על הניסים, שהם הטבע, והלילה הוא מיוחד ביותר לניסים. ודבר זה מבואר בכמה מקומות כי הלילה הוא מיוחד לניסים. ולכן אחר היום, ששקעה החמה, ראוי להדליק הנרות על הנס שעשה עמם, והוא אחר הנהגת הטבע. אבל אם לא הדליק אחר שקיעת החמה, אין זה אחר הנהגת הטבע. וראה

מה שכתב עוד שם: וכן היום הוא מיוחד להנהגת העולם הזה הטבעי, והלילה הוא מיוחד אל הדבר שהוא אחר הטבע. וכן אמרו במדרש כי הלילה הוא מיוחד לאחר הטבע. וכן אמרו ז"ל (עירובין סה א) לא איברי סיהרא אלא לגירסא. וכל זה מפני כי התורה אינה טבעית, רק היא תורה אלקית. לכן, אחר שקיעת החמה הדלקת הנרות. והנה לפי הטעם הזה, בודאי אם לא הדליק משתשקע החמה עד דכליא רגל מן השוק, אינו מדליק. לכן יש להחמיר ולהזהר בזה.

והעניין הזה שיש בהקדמת ההדלקה כדי להעמיד את מעשה ההדלקה כמעשה מיוחד של מצווה נתבאר בספר יראים סימן רעד:

מצוה משתשקע החמה בעוד קצת יום קאמר דכיון שהחשיך קצת לא הוי שרגא בטיהרא ובאותו זמן מתחילין בני אדם לשוב לבתיהן ומתמיהין שרואים נר בעוד היום ויודעים שמחמת מצוה היא ואיכא פרסומי ניסא.

ומבואר מכל זה כדברינו, שדרך בני אדם להדליק הנרות לצורך עצמם היא בשעה מאוחרת יותר מן השקיעה, ובדין נר חנוכה קבעו חז"ל בדווקא להקדים ולהדליק בזמן השקיעה, שבזה יהיה ביטוי לכל עיקר הרעיון של המצווה, שאת אותו הנר הרגיל שהוא מדליק בכל

יום, בחנוכה הוא מדליקו כדרכו תמיד, אבל מקדימו מעט כדי להעמידו שהאור הזה הוא מיוחד היום למצווה, ומדליק נר אחרת כדי להשתמש לאורה. ועניין השיעור דכליא ריגלא דתרמודאי הוא שבשיעור זמן זה עדיין ישנה מציאות של פעילות בני אדם ושייך לקבוע אז את המצווה. ונתבאר מכל זה בהדיא שאין זה רק משום פרסומי ניסא אלא זוהי הגדרת זמן חיוב ההדלקה שהוא בין היום והלילה כפי שבארנו, והגדרת יום ולילה לענין זה הוא עד דכליא ריגלא דתרמודאי, שאז מסתיים היום ופונים בני אדם לביתם!

והנה לא הוזכרו בגמרא כלל דיני זמן ההדלקה בערב שבת. ונראה שלא

דנו בזה משום שבערב שבת הוא מדליק בוודאי עם השקיעה ממש כבכל ערב שבת שבימות השנה, וכמו שפירשנו במקו"א את שנתבאר בסוגיה שאת נרות השבת מדליקים מעיקר הדין סמוך לשקיעה ממש רק קודם מעט. וממילא פשוט שכשהאשה מדליקה את נרות השבת אז הוא הזמן שידליק האיש נרות חנוכה. וכן לענין מוצ"ש שבוודאי זמן יציאת השבת הוא קודם זמן שתכלה רגל מן השוק, שזמן צאת הכוכבים הוא בשליש שעה וזמן שתכלה רגל מן השוק הוא כמו חצי שעה וכפי שבארנו, וא"כ שפיר יכול להדליק במוצ"ש כפי עיקר הדין, אלא שאין הדברים נאמרים רק מתוך משא ומתן של תלמוד ולא לענין מעשה.

ו. ובספר חפץ ה' לבעל האור חיים הביא דברי רש"י (דף כא, ב ד"ה מבחוץ) שכתב שצריך להדליק בחצרו ואם כן אין ניכר הנר מבחוץ. והקשה על דבריו דא"כ מדוע נקט התנא שהשיעור הוא עד דכליא רגלי דתרמודאי, כיון שבין כך וכך אין הולכי הדרכים רואים את הנרות ומה טעם יש לתלות בהם את שיעור משך זמן ההדלקה. ואם זהו שיעור בעלמא ואין הטעם כדי שיהיה ניכר להולכי דרכים, מדוע לא אמרה הבריייתא עד שעה פלונית סתם ולמה תלתה הדין בכליא ריגלא דתרמודאי. ותרוץ, שבדווקא הוזכר ריגלא דתרמודאי, משום שעדיין ישנם אנשים שלא הדליקו בביתם והם עסוקים בצרכי חוץ, וכשבאים לביתם אפי' שהוא אחר הזמן בכל זאת אז הוא זמן ההדלקה בשבילם. ומבואר מכל זה כדברינו.

להגדרת מהדרין ומהדרין מן המהדרין

שנינו בשבת כא, ב:

תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים, יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך.

ומבואר שמעיקר הדין הדלקת נר חנוכה היא חובה על איש וביתו, ודין זה הוא מחודש שלא מצינו כמותו בכל דיני התורה, כי כל המצוות חיובם הוא על כל אדם ואדם, ולא מצינו בשום מצווה שיהיה חובתה על כל בני הבית ודרך משל שינענע אדם לולב או יתקע בשופר לכל בני ביתו, וצריך להבין מדוע דווקא בחנוכה גדר המצווה מעיקר הדין הוא נר אחד לכל בני הבית, וכבר תמה בזה בפני יהושע.

והיה מקום לומר, שדין הדלקת הנר הוא חובה על הבית ולא על הדרים בבית, וכמו במזוזה שהיא חובת הבית, אלא שדבר זה נסתר מהדין שאכסנאי חייב בנר חנוכה, ואף שהוא נמצא בבית שאינו שלו חייב להדליק בבית שנמצא בו, ומכל מקום גם אם זהו גדר הדין יש להבין מפני מה תקנו חז"ל את חובת

בשיעורים הקודמים נתבאר, שהציר המרכזי שסביבו סובבות כל הסוגיות של נר חנוכה הוא היחס לנר חנוכה שמחד אנו מחשיבים אותו כנר רגיל, וכחלק מסדר החיים שבו מדליק אדם בכל יום נרות בביתו הנועדים לשימוש רגיל להאיר את הבית ולהשתמש כנגדן, ומאידך קבעו חז"ל שיהיה בנר זה ביטוי לכך שהוא יציאה ממערכת החיים הרגילה ושהיה שייך לעולם המצוות. ובזה בארנו את הסוגיה הראשונה של איסור ההשתמשות, שהמחלוקת האם אסור להשתמש באור הנרות היא האם בכך שאין משתמש לאור נרות החנוכה הוא מבטא שאינם נרות של כל יום ויום, או שאדרבה מותר להשתמש לאורה משום שהם כנרות של סדר החיים הרגיל. והסוגיה השנייה היא סוגיית זמן ההדלקה שקבעו חז"ל זמן מיוחד להדליק את הנרות, וזמן זה הוא קצת קודם תחילת הזמן שבו מדליק כל אדם נר בביתו, ובכך שמקדים מן הזמן שבמדליק האדם בדרך כלל זהו ביטוי שאין זה הנר הרגיל שמדליק בכל יום לשימוש.

והסוגיה השלישית שיש לדון בה היא דין מהדרין ומהדרין מן המהדרין.

הדינים של נר חנוכה שנועדו להבדילו משאר נרות שמדליק בכל יום. אבל בנר חנוכה הוא חידוש חז"ל שעצם מציאות החיים מקודשת ואף שהנר הוא אותו הנר של שבת ושל כל יום ויום, יש בו איסור השתמשות ועל ידו מתקדשת המציאות הפשוטה (וגם בנר שבת הרחבנו לבאר שאף בו מצינו כמה עניינים שעל ידיהם יש ביטוי לכך שהוא נר של מצווה). וכדי שיהיה ביטוי לכך שהנר הוא נר של מצווה לא היה די בכך שחייב להדליקו, כי אם עושה אדם את אותה המעשה שעושה בכל יום אין קיום מצווה כלל בכך שיעשהו בתור חיוב, ולכן תקנו חז"ל פרטים מיוחדים כדי להבדיל את הנר מנר רגיל, וכמו בהלכות סעודה שתקנו דין לחם משנה וקידוש במקום סעודה. וכמבואר בשבת קיט: ששאלו בני רב פפא בר אבא את רב פפא שמנהגם לאכול בכל יום סעודה גדולה וכיצד ישנו בשבת שיהיה ניכר שזו סעודת שבת, ואמר להם לשנות את זמן הסעודה, לאחרת בשעה או להקדימה בשעה, ולא היה די בכך שבשבת סעודתם היא חובה כי אם עושים את אותו המעשה שעושים בכל יום גם אם היום חייבים לעשותו אין ביטוי והיכר לכך שכעת אכילתו היא מצווה. והבנה זו שייכת בכל הדינים דרבנן שהם מעשים שנעשים בכל יום, שיש צורך לייחדם ולקובעם כמעשה

הדלקת הנרות בצורה זו שיהיה החיוב תלוי בבית, ומדוע אין חיוב על כל אחד ואחד.

וביאור הדבר נראה, שהנה מציאות הדלקת הנר שונה לחלוטין משאר מצוות כמו תקיעת שופר ולולב שעניינם הוא מעשה מצווה וחובה על כל אחד ואחד, אבל נר חנוכה הוא חלוק לגמרי, כי סדר החיים הוא שבכל בית מדליקים נרות בכל ערב, וכל מהות הנר היא שיש במציאותו אור לכל אנשי הבית ונר לאחד נר למאה, ואף שכאשר ירצה האדם באור רב ידליק נרות רבים, מכל מקום אין הדלקת הנרות תלויה במספר אנשי הבית אלא כל שיש אורה. ומשום כך אין הדלקת הנר מוטלת על כל אחד ואחד כי עניינה של הדלקת נר ומהותה יש בה מעשה חיים של סדר האורה הרגיל שנר אחד מאיר לכל אנשי הבית.

וענין זה שהנר מאיר לכל בני הבית קיים בנר חנוכה ונר שבת, ששניהם בסיס עניינם הוא הנר הרגיל שמדליק אדם בכל ערב בביתו להאיר את הבית, ודין הדלקת נרות חנוכה הוא כעין דין הדלקת נר שבת, ושניהם הם דינים דרבנן. ואמנם נר שבת אף שמברכים על הדלקתו אשר קדשנו במצוותיו וציוונו והיינו ציווי חז"ל, מ"מ אין בו איסור השתמשות, וגם לא נתקנו בו שאר פרטי

מציאות החיים הטבעית.

וכבר נתבאר במקו"א שזה המחלוקת שבין ב"ש וב"ה שלדעת ב"ש צריך לקרוא קריאת שמע בשכיבה וכלשון הכתוב, אולם לדעת ב"ה מהלך כדרכו וקורא, ואמרו בגמ', שר' טרפון הטה לקרות כדברי ב"ש וסיכן עצמו מן הליסטים ואמרו לו חבריו כדי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל. וצריך עיון שהרי גם לדעת בית הלל הקורא בשכיבה יוצא ידי חובתו, וביאור הדבר שלדעת ב"ש ענין מצוות קר"ש לקורא דווקא בשכיבה שעוצר את מעשיו ואת מציאותו ומתייחד לקרוא קריאת שמע, ועל ידי זה מרומם את מעשה המצווה של קריאת שמע לדרגת קדושה שאינה חלק ממציאות חייו, אבל לדעת ב"ה צריך לקרוא קר"ש בלי שיפסיק ממעשיו וגם בשעה שהולך בדרך ואין צורך לשנות את מציאותו, כי לדבריהם עיקר הענין זה להקרין את הקדושה לתוך מציאות החיים, ואם יעצור ויטה הפסיד ענין זה כי הפסיק את מציאות החיים הרגילה והעלה את עצמו למצוות קריאת שמע אבל הפסיד את הקדושה בתוך סדר החיים. (ודוגמא לזה מצינו שיש קהילות שנהגו ללמוד עם כובע וחליפה, כי רצו לייחד את הלימוד ולהעלותו למימד של קדושה החורג מסדר החיים, אבל יש שלמדו כדרך שהולכים בעסקיהם

מצווה על ידי ביטויים והנהגות ייחודיות לו. וכן בדין נר חנוכה היה צריך להבדילו ולהפרישו משאר נרות על ידי תקנות והלכות ייחודיים לו, וזהו הביטוי שאין הנר שמדליק כשאר הנרות שמדליק בכל יום אלא הוא נר מצווה.

ושורש לשני הביטויים הללו שבהדלקת הנר שיש בו צד של סדר החיים הטבעי ומאידך שעשייתו היא לנר של מצווה, מצינו גם בהנהגות קהילות ישראל. שיש שעושים בהדלקת הנרות עבודה גדולה וכמנהג החסידים, אך אצל גדולי הליטאים מצינו הנהגה אחרת שהיו מדליקים את הנר תוך כדי לימודם לרגע אחד ומיד שבים לתלמודם. ונראה שיש מקום לשני הנהגות אלו וצריך לדון בכל מצווה ומצווה מהי ההנהגה שיותר ראויה לה, שמחד, כשמעלה אדם את עצמו לפסגות שאינם חלק ממציאותו הרגילה ומהנהגותיו שבכל יום ויום, ועולה להר גבוה בחינת מה שאמרו על אברהם אבינו שקרא לבית המקדש 'הר', והיינו דיני ביהמ"ק של מורא וכבוד, אבל אין בזה כל כך השפעה על מציאות החיים כי קיום המצווה הוא חריגה מהמציאות הרגילה. אך מאידך יש מקום לצורת עבודה שלא יפסיק אדם ממציאות חייו ועסקיו, אלא יתן בהם נופך ומימד של קדושה, על ידי שתוך כדי עיסוקו בהם יעשה מצוות ובכך הרי הוא מקדש את

שרוצים שכל אחד בפועל יעשה בעצמו את המצווה, וכמו שיש בתים שמנהגם שכל בני הבית עושים קידוש. וגם להנהגה זו יש מקום שכל אחד יחווה בעצמו את המצווה, וזה ענין המהדרין שרוצים שכל אחד בעצמו ידליק ויטול חלק במצווה בגופו, ובזה גופא שכל אחד מדליק נר יש בזה ביטוי שאין זה נר להאיר בעלמא, כי לשם כך היה די שידליק אחד בשביל כל בני הבית, אלא הוא מצווה וכמו בתקיעת שופר ונטילת לולב שחובה על כל אחד ואחד, כך שכשמדליק כל אחד מאנשי הבית יש בזה ביטוי שיהיה הנר מצווה כשאר המצוות. ובמהדרין מן המהדרין נוסף גם בצורת ההדלקה שיהיה בזה ביטוי שהוא נר של מצווה, שעל ידי שמדליק בכל יום מנין אחר של נרות מבטא בזה את ציון היום והחג וכמו שנתבאר בסוגית הגמרא.

והיינו שהלימוד הוא חלק ממצואות החיים ומקדש את המעשים הפשוטים והרגילים).

ובזה יבואר לנו מדוע לא מצינו בשום מקום ענין של מהדרין ומהדרין מן המהדרין זולת נר חנוכה, ואף שמצינו שיש דין הידור בכל המצוות, אבל אין מצווה שעיקר קיומה נחלק למהדרין ומהדרין מן המהדרין. והביאור שמצות חנוכה עיקרה הוא נר איש וביתו דהיינו שידליק נר להאיר בעלמא ואין צורך שכל אחד ידליק ודי בנר אחד שיאיר את הבית, ובזה יש ביטוי לכך שהנר הוא סדר החיים הרגיל שבו נרא אחד מאיר לכל אנשי הבית. אך דין המהדרין הוא ביטוי לחלק השני שבנר שהוא היציאה מהמצואות הרגילה בכך שכל אחד ואחד מדליק נר, וכמו שכתב רש"י שמהדרין הם אותם שמחזרים אחר מצווה, והיינו

לדיני מקום ההדלקה

שנינו בשבת כא, ב:

תנורבנן: נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים, ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו. אמר רבא צריך נר אחרת להשתמש לאורה, ואי איכא מדורה לא צריך, ואי אדם חשוב הוא אף על גב דאיכא מדורה צריך נר אחרת.

ובביאור דברי הברייתא נראה שיש בה שלוש צורות שונות לדין ההדלקה שיהיה הנר של מצווה. הדין הראשון הוא, שמצוה להניח את הנר על פתח ביתו מבחוץ, ונחלקו רש"י ותוס' מהו פתח הבית, שלדעת רש"י הוא פתח הבית לחצר, ולתוס' הוא פתח החצר. ויש להבין בזה מה הטעם שצריך להדליק דווקא בפתח הבית, ומה מיוחד מקום זה.

והדין השני המבואר בברייתא הוא שדר בעלייה מניח את הנרות בחלון הסמוך לרה"ר, וצריך בירור מדוע דר בעלייה לא ידליק בחצר. ולשון רש"י, שהדר בעלייה אין לו מקום בחצירו להניח שם, ומשמע שאם היה מקום להדליק היה חייב להדליק וצריך להבין מדוע הדר בעלייה אין לו מקום בחצר

שלכל אחד היה מקום בחצר כמו בזמנם שרוב שימושם היה בחצר, ומבואר מדבריו שאי אפשר להדליק בתוך החצר עצמה ודבריו צריכים ביאור מדוע לא ידליק בחצר. ויש שכתבו ע"פ מה שכתב רש"י על בעל העלייה שעיקר ההדלקה בפתח היא כדי שידעו מיהו בעל הנר, אמנם טעם זה מוקשה מאוד שהרי כשמדליק נר איש וביתו גם לא ניכר של מיהו הנר, ובפרט לדעת התוס' שמדליק בפתח חצר כל הבתים, הרי לא ניכר של מי הנר. ובפשוטו הענין הוא משום שצריך שיהיה שייכות בין הנרות למדליק שיהיה במקום שהוא שלו, וצריך לבאר הדבר מה גדר הדלקה זו.

וביאור דין ההדלקה בחלון הסמוך לרה"ר, היה מקום להבין שעיקר דין נר חנוכה עניינו לפרסם את הנס לרבים, וענין זה מתקיים גם בדין פתח וגם בחלון ובשניהם הענין הוא להדליק באופן שתתפרסם ההדלקה לעוברים ברשות הרבים, ובדר בעלייה שאין יכול לפרסם על ידי הנחת הנרות בפתח הבית יפרסם את הנס על ידי שיניח את הנרות בחלון הסמוך לרה"ר. ולפי"ז היה מקום לדון במי שפתח ביתו פונה לסימטא שאין בה אנשים, וחלון ביתו פונה לרה"ר שיהיה צריך להדליק דווקא בחלון משום שעל

חנוכה פ"ג ה"ג: ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות ומבואר בדבריו שעיקר התקנה היא ההדלקה בפתח הבית, ורק כשאין יכול להדליק בפתח הבית מדליק בחלון הסמוך לרה"ר.

ואח"כ נתבאר בברייתא הדין השלישי של שעת הסכנה, ובוודאי שאין ענין זה שייך לפטור פיקוח נפש של כל התורה, שאם כן פשיטא שידליק בביתו ואין נר חנוכה דוחה פיקו"נ, אלא חידוש הברייתא שגם במצב זה של פיקוח נפש אינו פטור מן המצווה לגמרי ואינו יכול להדליק, אלא שגם במצב זה יש אפשרות לקיים את ענין הדלקת הנר, על ידי שיניחו על שולחנו.

ודין זה הוא מחודש ביותר שהרי כשהניחו על שולחנו לא פרסם כלל את הנר לרבים, וכבר דנו הפוסקים אם נאמר שגם בזמנינו המציאות היא כשעת הסכנה ויכול להדליק כל הלילה, מה דין הבא לביתו ובני הבית ישנים ומדליק בפנים, ויש שכתבו שצריך להעיר את בני ביתו הישנים. ומדבריהם מבואר שעיקר דין הדלקת נרות חנוכה הוא לפרסם את הנס, וההדלקה בבית היא לפרסם את

ידו יהיו נראים הנרות ליותר בני אדם, אכן ודאי הדין הוא שצריך להדליק בפתח ביתו ולא בחלון, ולא מצינו שיהיה ענין להדליק באופן שתיראה ההדלקה להרבה אנשים. ומלבד תמיהה זו גם בסוגית הגמרא מוכרח לא כן כי אם פתח וחלון עניינם שווה שעל ידיהם מתפרסם הנס, היה לשון הברייתא שדין ההדלקה הוא לפרסם את הנס ופתח וחלון הוא האמצעי לכך, אריכות הברייתא היא אך למותר והיה די לומר שהחיוב הוא לפרסם את הנס, ומלשון הגמרא מבואר שעיקר הדין הוא דין פתח ודין חלון ואינם רק אמצעי לפרסם את הנס אלא הם תכלית ועיקר החיוב. ומבואר מזה שאין דין פתח שייך כלל לדין פרסום הנס אלא יש כאן שני דינים נפרדים, ולכן נראה שאלו שני דינים שונים ושני צורות שונות של הדלקת נר של מצווה, האחד הוא דין ההדלקה בפתח הבית, והשני הוא דין בעלייה שצריך להדליק בחלון הסמוך לרה"ר, אבל בפתח ביתו לא נאמר כלל הדין שצריך שיהיה פתוח לרה"ר. ומעיקר הדין צריך להדליק בפתח ביתו מבחוץ, ורק בדר בעלייה שאין יכול להדליק בפתח נתחדש בדינו שידליק בחלון הסמוך לרשות הרבים, ודייקו חז"ל שלא להזכיר דין בפתח הבית שיהיה פונה לרה"ר. ודבר זה מלשון הרמב"ם שכתב בהלכות

רק על הדין שבשעת הסכנה מניחו על שולחנו. ושם בגמ' אמרו עוד הלכות בדין הנר, והובאו שם דברי רבא (וכגירסת הספרים המדויקים שהוא דברי רבא ולא רבה), נר חנוכה מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח. ובביאור דין זה כתב רש"י, שאם ירחיקנו מן הפתח אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם. וזה תמוה שמפני מה אין ידוע שהנר שייך לבעל הבית כי בוודאי שהוא שהדליק הנר, ומי ידליק שם אם לא הוא, ולכן נראה שגדר הדין הוא שכשמדליק ברחוק מן הפתח אין בנר שייכות לפתח וכמו שיבואר לפנינו.

סוגית הגמרא דף כב, א:

אמר רבא נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח. והיכא מנח ליה, רב אחא בריה דרבא אמר מימין, רב שמואל מדפתי אמר משמאל. והילכתא משמאל כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין.

ונראה, שהנידון היכא מנח ליה אין זה נדון בעלמא היכן צריך להניח את הנרות, אלא הוא המשך לדין טפח הסמוך לפתח, כי אם לא היה צריך שיהיה הנר סמוך לפתח לא היה נידון היכן יהיה מונח, אבל כיון שנתחדש דין

הנס לבני ביתו. ודבר זה צ"ע, כי בוודאי אין מועיל מה שמפרסם רק לבני ביתו כי ס"ס לא פרסם לרבים, ולא יעלה על הדעת שאם יש לו רק בן אחד יועיל, וגם לדבריהם מה יהיה הדין אם אין בני בית וכי לא יועיל ההדלקה על שולחנו, וצריך בירור רב גדר הפרסום לדבריהם, האם הגר ברחוב שאין עוברים שם בני אדם יכול להדליק שם, ומדוע דווקא בשעת הסכנה מועיל לפרסם לבני ביתו אף שאינו מפרסם לרבים.

וכדי לברר דין זה של שעת הסכנה יש להבין מדוע בשעת הסכנה מדליקו הנרות על שולחנו ולא בפתח ביתו מבפנים, ויתרה מזאת, הרי יש בענין ההדלקה בפתח הבית גם משום הדין שצריך שיהיה מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל וכמו שיבואר להלן, ומדוע אין ענין זה גם כשמדליק בביתו. ובאמת יש מקהילות החסידים שנהגו להדליק בפתח הבית מבפנים אין מניחים את הנרות על השולחן, אמנם לשון הגמ' לא משמע כן והדין המובא בבירייתא הוא שיניח את הנרות על שולחנו.

ונראה לחדש שדייקו חז"ל בדבריהם ובאמת כשמדליק בבית לא מועיל להדליק בפתח הבית, וצריך דווקא להניחו על השולחן. שהרי רבא אמר צריך נר אחרת, ובפשטות דבריו מוסבים

שצריך שיהיה בטפח הסמוך לפתח יש לדון היכן מניח את הנרות.

ובמסכת סופרים פרק כ' הלכה ג' אמרו:

נר חנוכה מצוה להניחו בפתח הסמוך לרשות הרבים, שתהא מזוזה בימין, ונר חנוכה בשמאל, לקיים מה שנאמר, מה יפית ומה נעמת, מה יפית במזוזה, ומה נעמת בנר חנוכה.

ונפסקה ההלכה שצריך להניח את הנרות משמאל הפתח, כדי שיהיה מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל.

ויש להתבונן בדיון זה שצריך שיהיה מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, כי לכאורה אינו ענין להוויות אב"י ורבא, שעיקר דברי הש"ס בענייני הלכות וכאן הובא דין ע"פ רמזים וסודות השייכים בעיקר לכתבי המקובלים. (והגרש"ז דן אם יש לו כמה חנוכיות אם מספיק באחד או שצריך שכולם יהיו בשמאל).

ונראה לבאר שאין זה רמז בעלמא אלא היא הלכה שיניחו דווקא באופן זה, ומצינו דעת רבא גופא שכך הוא הדין במזוזה שכשרחוקה טפח אינה שייכת לפתח כמבואר מכמה מימרות במנחות לג': ומזה מבואר שזהו הדין גם בנידון דנן שהדין שעד טפח נחשבים הנרות סמוכים לפתח זה משום שההדלקה בפתח היא הלכה במקום ההדלקה וקבעו חז"ל מקום מסוים ומיוחד להדלקה בפתח וכמזוזה שזה מקומה, ונתנו שיעור בדבר שכל שרחוקים הנרות מן הפתח טפח אינם שייכים לפתח, וזה הדין גופא במזוזה שכשרחוקה טפח אינה שייכת לפתח.

ומבואר מזה שעיקר דין ההדלקה בפתח הסמוך לרשות הרבים גם הוא משום שתהיה מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, ולא רק הדין שצריך להדליק בימין. וביאור הדבר שדין נר חנוכה הוא הרחבה לדין מזוזה, ונעשה זה על ידי שמדליק את הנר של כל יום ועושהו למצווה, והיינו שענין פתח הבית הוא גילויי הבית כלפי חוץ והדלת הוא הביטוי של הנמצא בתוך הבית, וכשם שמניח אדם את שלט ביתו על הדלת ובכך הוא מגלה מהו הנמצא בפנים. וזהו דין מזוזה שקובע אדם את שם ה' על פתח ביתו ומגלה כלפי חוץ שהנמצא בבית הוא שם ה' ויחודו, ודין ההדלקה בפתח הבית עניינו שידליק במקום שאינו ממש המקום שמדליק בכל יום, אלא כיון שמניחו בפתח הבית מקום זה נותן ייחודיות לנר החנוכה שאינו להאיר, ומה שצריך דווקא בפתח הוא הרחבה לדין מזוזה וכשם שהמזוזה בפתח כך קבעו חז"ל שיהיו הנרות בפתח, ורצו

ללילה והשינה, וזה הביטוי הראוי ביותר לכך שהוא נר של מצווה, שבשמונת ימי חנוכה קובע אדם מזוזה חדשה בפתח ביתו.

ולפי מה שנתבאר שעיקר ההדלקה היא בפתח, מובן מהו הנידון בדר בעליה הרי אין לו מקום להדליק וכמו שכתב רש"י שאין לו מקום להניח את הנרות, כי אם מניח את הנר בפתח החצר אין זה פתח ביתו אלא הפתח של בעה"ב.

ומה שלא מועיל שיניח בפתח ביתו שלו, כתב רש"י, שהטעם הוא משום פרוסומי ניסא וזה כדבריו שעיקר נר חנוכה הוא הפרסום לרבים, אמנם ייתכן לבאר בדרך אחרת, שגם כשמדליק על פתח הבית עדיין אין היכר שהנר שייך למזוזה, כי יש מקום לומר שיש לו שימוש וצורך בכך שיהיה הנר דווקא במקום הזה, ולכן הדין הוא שצריך להדליק דווקא בפתח ביתו מבחוץ, ובזה ניכר מאוד שהנר לא נועד להאיר כי מה הטעם שיאיר כלפי חוץ, ועל ידי זה נעשה הנר נר של מצוה. וממילא בשעת הסכנה לא יועיל שידליק בפתח הבית בפנים, כי ייתכן שיש לו שימוש בנר שיהיה בפתח הבית וכיון שאין הנר נמצא בחוץ אין היכר שאינו מונח שם לשימוש, ולכן אמרו מניחו על שולחנו ודיו, וההיכר שאין זה הנר של כל יום ויום

חז"ל שיהיו בשני המזוזות מצוות וכעין מה שהיה ביציאת מצרים שנתנו דם על שתי המזוזות, וזה המשמעות הבסיסית של ההדלקה בפתח הבית שזה כעין מזוזה שנמצאת בפתח הבית. ועל זה אמר רבא שדין הנרות הוא כאותו הדין של מזוזה שגם בטפח הסמוך לפתח מועיל ועדיין הוא נחשב סמוך לפתח, ובא הנידון בגמ' והיכא מנח ליה, אם הוא ממש כמזוזה שצריך להניחה בימין או שיניחה משמאל כדי שיהיו המצוות בשני צדדי הבית.

ולפי זה אין טעם הדין להדליק בפתח הבית משום שיראו אנשי רה"ר וכמש"כ בספר חפץ ה', כי אין אנשי רה"ר רואים את הנר אלא רק אנשי החצר, וענין הפתח הוא הרחבה למזוזה וכמו שנתבאר ולכן לשון הגמרא היא "צריך להדליק בפתח ביתו מבחוץ" ולא הוזכר כלל הטעם של פרסום הנס (והטעם שצריך להניח דווקא מבחוץ יבואר לפנינו). ועוד ענין יש בהדלקה בפתח הבית שהפתח מבטא את הקשר שבין חיי היומיום שברחוב לביתו שבו נמצא בלילה, ובשעה שהאדם שב לביתו מעסקיו ומעשיו בחוץ וזה שעת הערב שהיא שעת ההדלקה, עומד בפתח הבית שהוא מקשר את חיי המעשה של החוץ עם החיים בביתו, ובשעת הערב שהיא השעה המקשרת בין היום והמעשה

בתוך הבית, וממילא אם יש לו חלון שפונה לרה"ר שיש בה יותר בנ"א ודאי עדיף שידליק שם כי על ידי זה ניכר יותר שאינו נר להאיר, ומ"מ בוודאי שיש ג"כ ענין בחגיגה ובריבוי המשתתפים וכמש"כ הרמב"ן שזה עיקר ענין מקרא קודש שיהיה קיבוץ המתפללים, והוא ענין בכל חג וחג.

ומדין שעת הסכנה מתברר לנו שעיקר ענין ההדלקה אינו להאיר לרבים, כי א"כ לא היה מדליק בכלל אלא העיקר הוא שמדליק האדם בשביל עצמו, וגם בשעת הסכנה יכול לעשות דבר זה שר של חול נעשה נר של מצווה, על ידי שמניחו על שולחנו ששם הנר הקבוע, ומגלה בזה שהנר הנוסף שהדליק עיקרו הוא למצווה.

והעולה מכל זה, שיש שלוש דרגות לבטאות ולהדגיש את ייחודו והבדלתו של נר החג משאר הנרות של כל ימות השנה, שמעיקר הדין צריך להדליק בפתח הבית שזה אינו המקום שבו מדליק בכל יום ויום, ומדליק דווקא במקום זה שהוא כעין מזוזה על פתח ביתו, ואם אין לו פתח הבית וכמו בדר בעליה, צריך להדליק בחלון הסמוך לרה"ר ועל ידי ההדלקה שם מפרסם את הנרות לרבים, ובזה ניכר שאין הנר להאיר כיון שאורו פונה כלפי חוץ,

כי על השולחן כבר נמצא הנר הרגיל כמו שמדליק בכל יום, וממילא כשיש על שולחנו שתי נרות ניכר הדבר שהוא נר של מצווה וזהו הבטוי לזה. ומשום כך הוסיף רבא לומר וצריך נר אחרת, ואין זה חידושו אלא הוא ביאור דברי הברייטא, שההיכר במניחו על שולחנו הוא מה שיש לו נר אחרת לשימוש, ובזה מובחן נר חנוכה שעניינו הוא נר של מצווה.

ויש להוסיף בזה דברים בביאור ענין פרסומי ניסא, שוודאי אין ענין המצווה להאיר למישהו אחר ושידעו רבים ככל האפשר ויראו הדלקתו, כי עיקר עבודת ה' היא מה שעושה האדם כלפי עצמו, ואם יתקן את האחרים לא יועיל כלום אחר שאת עצמו לא תיקן ומה הועיל בזה, וכמו בד' כוסות שגם שם ודאי אין ענין פרסומי ניסא שידעו כל העולם ששותה ד' כוסות, אלא הוא עבודה של האדם כלפי עצמו. וענין פרסומי ניסא הוא, שכדי לתת ביטוי לנר שיהיה נר של מצווה אמרו חז"ל שאף שמעיקר הדין צריך להדליק בפתח ביתו ועל ידי שנמצא הנר בפתח הבית מתייחד הנר שאינו להאיר ולתשמיש אלא הוא מיוחד לנר של מצווה, גם כשדר בעליה שאין לו פתח מצאו לו תקנה להבחין את הנר ולהבדילו משאר נרות על ידי שידליק בחלון, ובזה הוא מכריז ומגלה שאינו נר להאיר כי הנר לשימוש הוא כשהוא

שהנר הוא של מצוה היה צד לומר שהנר יהיה ממש חפצא של קדושה, ולכן אמרו שאינו דומה ממש לנר מצוה כי יש בו גם מימד של נר של חול, ושוב מצינו שבאו חז"ל לאזן ולהדגיש את הצד שיש בהם גם מימד של נרות חולין שבכל יום ויום.

ונראה שרוב מצוות התורה עניינם הוא הדלקה עושה מצווה דהיינו שעשייתם זהו ענין המצווה ולא התוצאה, ורק מצות מזוזה נתייחדה בכך שעניינה הוא הנחה עושה מצוה דהיינו שהתוצאה היא הנרצית, ובשפת אמת הקשה על לשון הגמ' גבי נרות חנוכה "מצוה להניחה" והרי קי"ל שהדלקה עושה מצווה ולא ההנחה. ויש לבאר בזה שכל הלכות ההנחה הם מבטאים שהנר הוא נר של מצוה ודומה הדבר למזוזה שגדרה הוא הנחה עושה מצוה, ומשום כך היה הו"א שגם בדין נרות חנוכה הנחה עושה מצוה, וע"ז אמרו חז"ל שמ"מ הדלקה עושה מצוה ובזה נוצר היחס שבין שני צדדים אלו אם הוא נר של חולין או של מצוה.

וענין זה של הפיכת הנר לנר של מצווה מצינו גם בדין הברכה, וכמו שכתב המור וקציעה לחדש שהברכה על הנר מעכבת, ויש אופנים שגם בספק צריך לברך. ובמסכת סופרים פ"כ ה"ד נתבאר, שנוסח הנרות הללו

ובשעת הסכה מניחו על שולחנו וגם בזה מתבטא ייחודו של הנר על ידי שיש לו נר אחר לשימוש.

וסוגיות הגמרא בהלכות שבאו להדגיש דבר זה שר נרות חנוכה אינו הנר הרגיל של כל יום ויום אלא הוא נר מיוחד ומובחן העומד לקיום מצווה כולם מסודרות בסדר הנכון, שבתחילה נתבאר בסוגיא נדון איסור ההשתמשות ודין כבתה זקוק לה שיש בנר זה איסור השתמשות ואינו כשאר נרות העומדים לתשמיש. ולאחר מכן נתבאר בגמ' דין זמן ההדלקה שאינו ממש הזמן שמדליק בכל יום ובזה מובדל נר חנוכה משאר הנרות. ולאחר דין זה נתבאר בגמ' דין המהדרין שיש מקום לשני הצדדים שעיקר הדין הוא נר איש וביתו ככל הנרות שבכל יום, והמהדרין מבטאים גם את החלק של המצווה שבנר שהוא חפצא של מצוה ואינו להאיר גרידא, ולאחר מכן נתבאר דין מקום ההדלקה שגם בו יש ביטוי לייחודיות של נר החג.

ולאחר שנתבסס ענין זה בגמ' שיש בנרות מצווה, ונעשו הנרות חפצא של מצווה, הובא הדין שאסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה, והקשו ע"ז, וכי יש בנרות קדושה וביזוי מצוה. וזה דרך המו"מ בגמ' שכיון שכל הסוגיות באו להבדיל בין נר חנוכה לנר הרגיל בכל יום, אם כן מאחר

מן המצוות גדולות מאוד שנתן בה טעם למען תלמד ליראה, ואמרו מגיד שמעשר שני מביא את האדם לידי תלמוד תורה, וצוה בה עוד ושמחת אתה וביתך. ולקשר הדברים י"ל שיש סדר העבודה בחינת אברהם שקראו הר, והיינו שיוצאים מסדר החיים הרגילים ועולים גבוה ממקום מציאות האדם בחייו אל ביהמ"ק וכמו מצוות הקרבנות שנמצאת בכל התורה, אולם בסדר דברים נתחדש גם העבודה של האדם בחייו שעבודתו היא לקדש את חיי המעשה וכמו מצות ת"ת שנתחדשה דווקא בסדר דברים, וכמו כן עד סדר דברים עבודת המשכן היא העבודה העיקרית, כי בחומש דברים מתחיל תושבע"פ שהיא קידוש חיי המעשה. וענין למען תלמד ליראה ואכילת מעש"ש הם שהקדושה והשכינה והקב"ה פועלים בחיי היומיום, ועל ידיהם ג"כ עומדים לפני ה', וזה החביבות של נר חנוכה כי עניינה הוא החיים הרגילים ולא היציאה והחריגה מהם ולכן הרגיל בנר זוכה לבנים ת"ח שזה ענין תורה שבע"פ, ועיקר ת"ח הוא מי שסדר החיים שלו מודרכים בכל רגע ע"פ הקב"ה.

אומרים אותו באמצע ברכות ההדלקה, וביאור דבר זה, שהברכה גם היא ביטוי לכך שאין זה נר להאיר אלא הוא נר של מעשה מצווה ומשום כך מברכים עליו, ולכן דווקא באמצע הברכה אמרו את הנוסח של הנרות הללו שעניינו הוא שהנרות קודש הם ואינם נר הרגיל ולכן אין לנו רשות להשתמש בהם.

וכדי לסיים בדברי אגדה נביא מה שאמרו בסוף הסוגיא הרגיל בנר הווין ליה בנים ת"ח. וביאור הדבר י"ל ע"פ דברי הרמב"ם הלכות חנוכה פ"ד הי"ב שמצות נר חנוכה מצוה חביבה היא מאוד, ובמ"מ שם הביא מקור לזה מגמ' זו, וכנראה כוונתו שהדבר שהאדם רוצה ביותר הוא בנים ת"ח, וכיון שהרגיל בנר זוכה לבנים ת"ח זה ראייה שמצוה זו חביבה ביותר.

אולם יש לבאר בזה באופן אחר, שהנה מצינו ברמב"ן בשכחת העשין מצוה א כתב, שהשמיט הרמב"ם מלמנות מצוות אכילת מעשר שני, והוסיף שם על מצוה זו, וזו מצוה

